

управлінської діяльності, а також інформаційного забезпечення педагогічної практики студентів та роботи з учителями – випускниками ВНЗ» [10].

Висновки. Інформаційні технології та оптимізаційний підхід до їх вибору і використання створюють сприятливі умови для оволодіння професійною кваліфікацією та для розвитку необхідних особистих якостей студента. Комп'ютерна грамотність є невід'ємною складовою вищої освіти фахівця будь-якої галузі науки, виробництва й освіти. Тому система викладання навчальних дисциплін і курсів на основі оптимізованого використання ІТ має краще підготувати студентів до професійної діяльності. Оптимізація навчання з використанням мультимедіа є прогресивним процесом і має перспективи на впровадження. Подальших досліджень потребують питання труднощів у плануванні та здійсненні заходів оптимізації, вивчення умов використання, можливості створення баз даних для інформаційного забезпечення самостійної роботи студентів з навчальним матеріалом тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сейдаметова З., Меджитова Л., Сейтвелієва С. Інфраструктура підтримки освітнього процесу на базі інтегрованих веб-сервісів. – Вища школа, 2012. № 8. – С. 60–71.
2. Kharchenko N. Dynamics of Internet Usage in Ukraine: May 2017 URL : <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=705&page=1&t=12> (дата звернення: 04.10.18).
3. Євсюкова Л. С. Інтерактивні технології навчання: словник-госарій. – Вінниця: Планер, 2013. – С. 60.
4. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Навчання в мережі за допомогою електронних навчальних курсів. Професійно-технічна освіта. - 2007. № 4. – С. 24–27.
5. Вернидуб Р. Інформаційно-освітнє середовище як чинник забезпечення якості професійної підготовки педагогічних кадрів. Вища освіта України. – 2012. № 2. – С. 75–79.
6. Скибицкий Э.Г. Построение многоуровневой системы принципов педагогического процесса дистанционного обучения. Инновации в образовании. – 2012. № 12. – С. 74–84.
7. Кізім С. С. Застосування засобів мультимедіа в професійній підготовці майбутніх робітників електрорадіотехнічних професій: автореф. дис. ... канд. пед. наук – Вінниця: Планер, 2011. – 20 с.
8. Андрущенко Н. Дистанційне навчання в Україні: експерименти, напрацювання, перспективи. Вища школа. – 2014. № 5/6. – С. 60–64.
9. Albrecht R., Frommann U., Phan Tan T. Integrierte e-Learning Services als Grundlage von qualifiziertem e-Learning an Hochschulen: Das Beispiel Hannover - Braunschweig: In: Zeitschrift für Hochschuldidaktik, ZFHD 03 (März 2005), S. 64-79.
10. Атанасян С. Л. Формирование информационной образовательной среды педагогического вуза: автореф. ... докт. пед. наук – М., 2009. – 49 с.

УДК 821.112.2'255(02.053.5/.6)=161.2

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ ДИТЯЧОЇ І ЮНАЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ З НІМЕЦЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Д. А. Шевцова, Л. С. Данил

Анотація. У даному дослідженні подана інформація про реалії як неперекладні одиниці лексики, про класифікацію та способи відтворення реалій у творах дитячої і юнацької літератури з німецької українською мовою. Методологічною основою роботи є системний підхід до класифікації реалій, наукової об'єктивності при їх витворенні та критичного підходу до аналізу способів відтворення реалій при перекладі. Тема відтворення безеквівалентної лексики привертає все більше уваги в останні роки, оскільки реалії мають високу частотність і слугують матеріалом для виявлення національно-культурної специфіки мовних сімей. Однак тема відтворення реалій у творах дитячої і юнацької літератури з німецької українською мовою залишається все ще мало дослідженою. Тому тема даної роботи може вважатися актуальним.

Ключові слова: реалії, дитяча література, способи відтворення, переклад.

Реалії є компонентом етнокультурного контексту. Їх виникнення зумовлено суспільною необхідністю і не залежить від наших уподобань.

Питання про відтворення семантико-стилістичних функцій реалій у перекладі розглядали чимало дослідників. Серед них можна виокремити ґрунтовні праці Р.П. Зорівчак, А. Швейцера, Л.С. Бархударова, Ю.М. Катцера і О.В. Куніна.

Об'єктом дослідження постають особливості лексичного складу реалій у творах дитячої і юнацької літератури.

Предметом дослідження є способи відтворення реалій у творах дитячої і юнацької літератури на матеріалі перекладів з німецької на українську мову.

Мета роботи: проаналізувати особливості і способи відтворення реалій у дитячій і юнацькій літературі при перекладі з німецької мови на українську.

Актуальність даної роботи зумовлена відсутністю системного аналізу перекладу реалій у творах дитячої і юнацької літератури з німецької мови українською.

Для проведення перекладацького аналізу були відібрані книги для дітей середнього шкільного віку: О. Гайлек «Зачарована Мона Ліза» (пер. з нім. Л. Рябової), Г. Ріттіг «У лапах короля тролів» (пер. з нім. М. Кушнір), М. Зелле і С. Кнаусс «Тінь у темряві – детективи-розгадки» (пер. з нім. І. Андрущенко), Л. Галлаунер «Гаф-пайп – старт Леона-новачка» (пер. з нім. Л.-П. Стринадюк) і Е. Кестнера «Еміль і детективи» (пер. з нім. на укр. К.І. Гловацької; пер. з нім. на рос. Л. З.Лунгіної).

Практичний матеріал роботи складається з 49 німецьких лексичних одиниць та 49 варіантів їх перекладу українською мовою.

Теоретичне значення роботи визначається в системному описі специфіки відтворення реалій при перекладі творів для дітей і підлітків.

Практичне значення дослідження полягає в можливості застосування результатів дослідження на практиці при перекладі дитячих і юнацьких творів з німецької українською мовою.

Я.І. Рецкер визначає реалії як слова, що позначають предмети, процеси й явища, характерні для життя і побуту країни, але які не відзначаються науковою точністю визначення [4, с.33]. Ці слова і словосполучення називають об'єкти, характерні для побуту, культури, соціального й історичного розвитку одного народу і водночас є чужими для іншого.

Лексика, яка відображає етнокультурну специфіку певного мовленнєвого соціуму являє собою той рідкий приклад, коли перекладацька теорія значно випереджає лінгвістичну. Головна складність відтворення реалій у перекладі зумовлена тим, що застосування будь-якого способу їхнього перекладу не гарантує збереження повного комплексу конотацій і асоціацій, які виникають у читача оригіналу [3].

Поняття реалій є доволі широким. Воно охоплює багато галузей і може бути знайденим у будь-якій сфері. Найбільш точною і логічною класифікацією видається класифікація С. І. Влахова і С. П. Флоріна [1, с. 59-64]:

1. географічні реалії;
2. етнографічні реалії;
3. реалії, пов'язані із працею;
4. культура і мистецтво;
5. етнічні реалії;
6. міри та гроші;
7. суспільно-політичні реалії;
8. органи і носії влади;
9. суспільно-політичне життя;
10. військові реалії.

Розглядаючи проблему відтворення реалій засобами цільової мови варто зазначити, що доречніше говорити не про переклад у його буквальному розумінні, а про трансляційне перейменування реалій або знаходження семантико-стилістичного відповідника. У цьому зв'язку виникає логічне питання: як же віднайти відповідник, якщо в носіїв цільової мови немає співвідносного поняття?

При перекладі слід обережно поводитися з реаліями і не забувати, що вони зберігають у собі пам'ять тисячоліть, що вони – відображення ходу мислення наших предків.

Найвища мета перекладача - перекласти текст так, щоб читач перекладу отримав теж саме художнє враження, що і читач оригіналу. Перекладач повинен максимально повно зберегти реалії вихідного тексту, використовуючи всі наявні в його розпорядженні засоби. Так, можна виокремити наступні способи передачі реалій: транскрипція/транслітерація, калькування, описовий переклад, субституція, контекстуальний переклад [2].

Для проведення перекладацького аналізу було відібрано 49 одиниць реалій, які можна об'єднати в групи на основі класифікації, запропонованої С. І. Влаховим і С. П. Флоріним:

1. реалії на позначення професій (*сержант, бляхар*);
2. установи і заклади (*гуртожиток, броварня*);
3. етнографічні реалії (*веранда, ясла*);
4. мистецтво і культура (*ярмарок, ельф*);
5. етноніми (*негрєнта*).

У процесі дослідження було підраховано, що у 51% випадках реалії були замінені на еквівалентні одиниці мови перекладу, тобто був застосований прийом субституції. У такий спосіб передаються назви:

1) установ і закладів: нім. *die Realschule* відтворюється в мові перекладу як 'школа', хоча це скоріш реальне училище (тип середніх навчальних закладів; 6 класів в ФРН, 7 класів в Австрії і т. п.); німецька броварня *die Brasserie* отримує зневажливий відтінок, перетворившись в 'пивничку', а кав'ярня нім. *die Creperie*, де подають бретонські крепи, стає 'млинцевою', адже крепи подібні до млинців чи налисників. Нарешті, таке поняття як 'бюро' (нім. *das Büro*) на думку перекладача звучить штучно в нашій мові, тому він надає перевагу звичному для нас 'робочому місцю'.

2) етнографічні реалії. Наприклад, нім. *Ich bekam damals 'ne Fünf* хтось міг би дослівно перекласти 'Я схопив тоді п'ятірку', однак завжди треба зважати на культурні відмінності, в даному випадку – різні системи оцінювання в ФРН та на пострадянському просторі. Перекладач не допустив помилки і адаптував речення під нашу дійсність. Отже, отримуємо 'Я схопив тоді двійку'. Іншими прикладами заміни слів їх відповідниками в мові перекладу є нім. *die Palatschinken* 'млинці' та нім. *das Herrenzimmer* 'вітальня'.

3) професій і посади: звання унтер-офіцер поліції з кримінальних справ (нім. *Kriminalwachtmeister*) було спрощено до 'слідчого в кримінальних справах', що видається доволі доречним. Однак перекладацьке рішення замінити співробітника органів державної безпеки (нім. *der Sicherheitsbeamte*) на 'службовця' видається спірним. З одного боку перекладач уникнув нагромадження, не приділивши увагу другорядному персонажу твору, з іншого – лексична одиниця повністю втратила своє вихідне значення. Або, наприклад, нім. *Lagerverwalter*, що означає завідувач складом (на підприємстві), перетворюється в звичного 'керівника'.

Несумнівною перевагою використання субституції є досягнення наближеності до читача. Однак при цьому втрачається колорит слова, його наповненість, відтінки значень. Так, наприклад, німецька туристична база для молоді *der Jugendherberg* перетворюється в звичайний 'гуртожиток'. Перекладач очевидно зробив вибір на користь прийому субституції, зважаючи на вік цільової аудиторії. Однак доповнення у вигляді невеликого перекладацького коментаря було б також доречним.

Одним з провідних способів у сучасній перекладацькій практиці є калькування, тобто заміна компонентів (морфем або слів) їх лексичними аналогами мови перекладу. Аналіз фактичного матеріалу показав, що саме прийом калькування став другим найуживанішим способом передачі реалій (27%). Калькування використовується для передачі:

1) назв фольклорних персонажів: нім. *der Feuerelfenführer* ‘ватажок вогняних ельфів’, нім. *das Feuerelfenmädchen* ‘дівча-вогняний ельф’, нім. *der Lichtelf* ‘світлячковий ельф’, нім. *die Feuerelfen* ‘вогняні ельфи’, нім. *das Hexenreich* ‘королівство відьом’ і т.д.

2) установ і закладів: нім. *das Kaiser-Friedrich-Museum* ‘музей кайзера Фрідріха’, нім. *das Versteigerungshaus* ‘аукціонний будинок’, нім. *das Kunsthistorische Museum in Wien* ‘Віденський художньо-історичний музей’.

3) професій і посади: нім. *der Klassenvorstand* ‘класна керівницка’.

Запозичення шляхом буквального перекладу слова є безпрограшним варіантом, якщо головна мета – розкрити суттєві ознаки явища. Перифрастичний переклад застосовується зазвичай у випадках, коли поняття не може бути передане транскрипцією. Експлікація значення дає більш-менш повне пояснення і тому частіше допускається у творах дитячої та юнацької літератури.

Третім за частотністю використання став прийом транскрипції/транслітерації (або транскодування), коли передається графічна форма лексичних одиниць мови оригіналу. Цей прийом є дуже розповсюдженим, коли мова стосується власних імен і прізвищ. В результаті підрахунків було з’ясовано, що 16% відібраних реалій передаються саме засобами транскрипції/транслітерації. Наприклад, реалії:

1) професій і посад: замість офіціанта і сержанта можна зустріти ‘кельнера’ (нім. *der Oberkellner*) і ‘вахмістра Єшке’ (нім. *Wachtmeister Jeschke*). Застосування транслітерації є недоцільним в цих випадках, оскільки у МП наявні “нормальні” еквіваленти.

2) установ і закладів: замість міської ради з’являється ‘магістрат’ (нім. *der Magistrat*), замість пошти – ‘поштамт’ (нім. *der Postamt*) і нім. *der Reichstag* передається без жодних пояснень як ‘рейхстаг’.

3) реалії, пов’язані із спортом: у творі Л. Галлаунер «*Гаф-найн – старт Леона-новачка*» зустрічаються невідомі назви трюків, які хлопці виробляють на ‘вейвскутерах’ (нім. *das Wavescooter*). Вони передаються засобами транслітерації: нім. *der Ollie* ‘оллі’, нім. *der Kickflip* ‘кікфлін’, нім. *die Grab-Tricks* ‘траб (трюки)’, нім. *die Slides* ‘слайдс’.

Транслітерація як засіб перекладу безеквівалентної лексики передає лише графічну або фонетичну оболонку малозрозумілого слова. Змістовна ж сторона лексичної одиниці може або розкритись через контекст або так і залишитись незрозумілою. Перекладачам слід мати на увазі, що необґрунтована транслітерація призводить до “забруднення” мови перекладу. Цей недолік, звичайно, можна згладити із допомогою приміток, зносок чи додаткових коментарів. Тоді, по суті, мова йде вже про застосування двох прийомів: прийом транслітерації та описовий переклад.

Іншою альтернативною можливістю передати зміст реалії є саме спосіб описового перекладу, який зустрічається, наприклад, у випадку з вигаданою професією нім. *die Diamantenwaschfrau*, тобто ‘пані, що прала діаманти’. В цій ситуації описовий переклад об’єктивно пропонує найкраще вирішення перекладацької задачі. Однак цей прийом був не дуже вдало застосований у випадку із нім. *‘der Fastnachtsrummel’*, тому що втрачається великий асоціативний шлейф. Замість ‘метушня напередодні великого посту’ виходить укр. ‘гамір як на ярмарку’. Транскодування з допомогою описового перекладу допомагає досягти більшої прозорості при перекладі, але з іншого боку описове тлумачення нагромаджує текст і позбавляє твір індивідуальності.

Використання однієї трансформації часто тягне за собою й іншу. Подібні трансформації називаються комплексними. Перекладачі вдаються різних трансформацій, щоб створити адекватний і милозвучний переклад. Так, наприклад, при передачі нім. *die Waldschlößchenbrauerei* ‘броварня Вальдшлесхен’ перекладач поєднує прийоми калькування і транслітерацію.

Реалії дуже щільно пов’язані з текстом твору і є безперечно небезпечним «підводним камінням» для перекладача. Однак саме ці неперекладні одиниці допомагають зрозуміти спосіб мислення представників іншого народу. Тож для якомога точної передачі реалії

треба не тільки володіти певним знанням та хистом, а й певною перекладацькою сміливістю.

Проаналізувавши практичний матеріал, можна зробити наступні висновки:

1. Реалії – це одиниці мови, лексичне значення яких втілює комплекс етнокультурної інформації, незнайомої для об'єктивної дійсності цільової аудиторії. У випадку реалій доречно говорити не про переклад, а про знаходження відповідника.

2. На основі аналізу відібраного матеріалу (49 лексичних одиниць) було підраховано, що при перекладі реалій найчастіше застосовують такі перекладацькі трансформації як субституція (51 %), калькування (27 %) і транслітерація (16 %).

3. Перевагою використання субституції є безпосередня наближеність до читача, але існує і низка недоліків. До них відноситься втрата колориту слова або його заміна. На вживання цієї трансформації впливають відмінності мов і підготовленість читацької аудиторії.

4. Транслітерація передає колорит слова, але і водночас може збити з пантелику ще недостатньо освічених дітей. У свою чергу калька звучить штучно і незвично для читацької аудиторії. У деяких випадках перекладачі вдаються до описового перекладу, чим зумовлюють перевантаженість і громіздкість тексту, або ж зовсім випускають реалії, що також впливає на якість перекладу.

Кожний випадок треба розглядати окремо, тому що не має стовідсотково правильних рішень. Судження про доречність, адекватність чи допустимість перекладу реалій є доволі суб'єктивними. Однак можна з впевненістю заявляти, що лише справжні лінгвісти-професіонали, які мають ґрунтовні фонові знання, добре знайомі з усіма перекладацькими прийомами і мають сміливість експериментувати, сприймати критику і розробляти власну перекладацьку стратегію, здатні забезпечити якісний переклад безеквівалентної лексики.

Аннотация. В данном исследовании представлена информация о реалиях как непереводаемых единицах лексики, о классификации и способах передачи реалий при переводе детской и юношеской литературы с немецкого на украинский язык. Методологической основой работы является системный подход к классификации реалий, научная объективность и критический подход к анализу способов передачи реалий при переводе. В последние годы тема передачи безэквивалентной лексики при переводе привлекает все большее научное внимание, поскольку реалии имеют высокую частотность и служат материалом для выявления национально-культурной специфики языковых семей. Однако тема передачи реалий при переводе произведений детской и юношеской литературы с немецкого на украинский язык остается по-прежнему мало изученной. Поэтому тему данной работы можно считать актуальной.

Ключевые слова: реалии, детская литература, способы передачи, перевод.

Abstract: This study presents information on realities as untranslatable units of vocabulary, on their classification and transmission methods used in translation of children's and youth literature from German into Ukrainian. Methodological basis of the work is the system approach and scientific objectivity to provide the classification of realities and analyze the transmission methods used in translation. In recent years, the topic of transferring non-equivalent vocabulary in translation has attracted increasing scientific attention, since realities have a high frequency and serve as material for identifying the national-cultural specifics of language families. However, the transmission methods of realities used in translation of children's and youth literature from German into Ukrainian remain underexplored. Therefore, the topic of this paper can be considered as relevant.

Keywords: realities, children's literature, transmission methods, translation.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 160 с.
2. Казакова Т. А. Художественный перевод: Учебное пособие / Т. А. Казакова – СПб.: ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 112 с.
3. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе / С. И. Влахов, С. П. Флорин – М.: Международные отношения, 1980. – 342 с.
4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак – Львів: Вид-во при Львів, ун-ті, 1989. – 216 с.